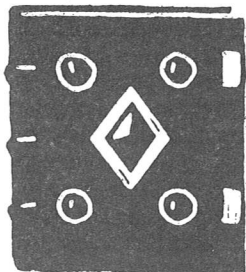

RE-FORMATIO

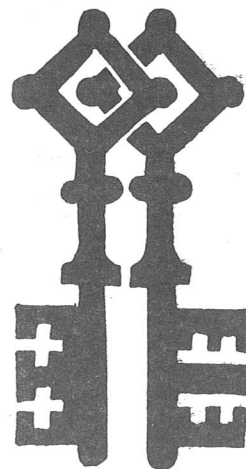
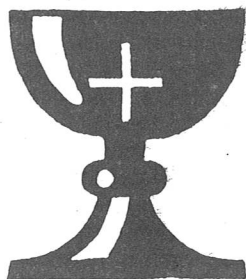
MEDDELELSER OM KIRKELIG FORNYELSE

5-6/1985

HOLD FRED MED ALLE MENNESKER, SÅ VIDT DET STÅR TIL JER!

Romerbrevet 12,18

EN fredsgruppe på Fyn udsendte et brev til forskellige sogne med spørgsmålet: »Hvilke fredsaktiviteter foregår der i jeres sogn og menighed?» Et typisk spørgsmål i vor tid! Og svaret? For en evangelisk-luthersk forståelse (og det er nu engang, hvad folkekirken står for) må det være klart, at svaret må lyde nogenlunde sådan:

»Der foregår fredaktivitet hver søndag ved gudstjenesten i kirken. Der lyder evangeliet, som tilsiger os *Guds fred* i troen på Jesus Kristus, som ved sit liv, sin død og sin opstandelse har overvundet *alle* onde, livsfjendtlige magter, synd, sygdom, død og djævel. Der mindes vi om vor dåb, der gjorde os til Guds kære børn og gav os skæbne fælles med Jesus Kristus, den sande fredsfyrste. Der rækkes i nadverens sakramente selve pantet på Guds fred til os: Jesu legeme og blod, ofret på korset for at vi skulle få fred. Der bedes om fred mellem mennesker og fred mellem lande. Og fra gudstjenesten sendes vi ud for at være Guds freds budbringere».

Det er nok ikke et svar, som vil tilfredsstille de mange (også kirkelige) fredsgrupper, som er opstået. De efterlyser snarere noget med demonstrationer, møder, særlige »fredsgudstjenester», udsendelser af bandbuller mod militær og krig, ja måske ligefrem sabotage mod vore forsvarsinstallationer. Bøn og salmesang slår ikke længere til! Kirken må handle! På fredsbevægelsens side!

Hvis man bare et øjeblik tænker lidt over, at der findes atomvåben nok i verden til at dræbe jordens befolkning flere gange, kan man godt fyldes med gru. Og man kan forstå dem, som siger: »Vi må gøre noget. Den vanvittige atomoprustning samtidig med millioner af fattige menneskers nød kan ikke blive ved. Atomnedrustning nu! Fred for enhver pris!»

Der er ingen grund til at betvivle oprigtigheden hos mange, der siger sådan. Vi må virkelig ikke bare tankeløst lade det hele gå »derudad». Vi har alle et ansvar som mennesker og som kristne.

Det ansvar skal kirken også minde os om. Det kommer f.eks. frem i Guds bud: Du må ikke slå ihjel! Du må ikke stjæle! Hvad disse bud angår, har kirken nok forsømt meget. Vi har troet, at budene hørte hjemme i dronning Victorias tid, og at de var afskaffet efter demokratiets indførelse. Men det er de ikke. Mennesker kan selvfølgelig ikke afskaffe Guds bud, og forsøg herpå medfører kun ulykker.

På den måde kan kirken og fredsbevægelsen altså godt have noget tilfælles: At holde os mennesker fast på, at vi har et ansvar for det liv og den jord, som Gud har givet os. Men kirken kan aldrig blive en del af fredsbevægelsen. Kirken kan aldrig blive et politisk organ, som siger: »freden skal bevares på den og den måde, ellers bliver Gud vred». Kirken kan ikke i Guds navn afskaffe myndighedernes ret og pligt til at sørge for ordenens opretholdelse ved politi og militær.

I kirken og dens gudstjeneste skal der være plads til deltagere i officersuniformer såvel som i T-shirts med fredssymboler. Hvis kirken f.eks. ville forbyde sine medlemmer at være soldater, tilhængere af NATO eller måske pacifister, blev den til en sekt, et lille »frelst» samfund af farisæere. Kirkens ene, store opgave er nemlig ikke at give en opskrift på den »rigtige» måde at ordne samfundet på, men at forkynde freden fra Gud. Hvis vi ikke rigtig synes, at den fred gør sig gældende i vores liv, er det fordi vi ikke for alvor tager imod det, Gud giver os i gudstjenesten. Vi trænger nok alle til at *delte* noget mere i gudstjeneste, i stedet for blot at *overvære* den eller bruge den til demonstration af vores egen pænhed.

Kirken er ikke vores institution til

fremme af diverse gode formål. Kirken er Guds og skal alene forkynde Guds gode formål: Således elskede Gud verden, at han gav sin Søn den enbårne, for at enhver, som tror på ham, ikke skal fortabes, men have evigt liv. (Johs. 3,16).

Hvor kirken af angst for atomkrig glemmer dette, ophører den med at være kirke. Netop over for dødsangsten gælder det om at holde fast ved evangeliet om, at Kristus har overvundet døden, og at

*Gud er Gud, om alle land lå øde,
Gud er Gud, om alle mand var døde.*

(Den danske Salmebog nr. 7, vers 2)

Det er ellers så moderne at tale om sin angst, ja ligefrem sutte på den. Forfattere, embedsmænd, husmødre og skolebørn slæbes til mikrofonen i radioen og TV for at fortælle om deres angst for atomkrig. Ved de tyske kirkedage tidligere i år så man et banner med teksten »Frygt atomkrigen!»

Den slags slagord hører ikke hjemme i kirken. Her lyder tværtimod Jesu ord: »Frygt ikke!» Jesus siger endda til sine disciple: »Frygt ikke for dem, som dræber legemet, men ikke kan dræbe sjælen; frygt snarere for ham, som kan ødelægge både sjæl og legeme i Helvede (nemlig Gud)».

Altså, vi skal som kristne ikke frygte noget eller nogen uden Gud. At frygte Gud er ikke det samme som at være bange for Gud. Det at lade Gud være den afgørende faktor, den bestemmende myndighed i sit liv. At lade Gud være Gud. Og så frimodigt at leve sit liv i tro og lydighed, som ens samvittighed nu byder en at gøre det.

Didier Gautier

ARETS overskrift er kort og rigtigt: VARIA. Når en variation over en kirkemelodi kan gøre en verdslig koncert til en kirkekoncert, må disse »varia» nok kunne modtages som randbemærkninger til noget af dansk kirkeliv i 1985. Varia er noget blandet, og dette har året også været.

Året begyndte fredeligt, og de første måneder var det let at blive færdig med sin avislæsning. Men så blev det forår. Om april er sunget: »I den det gamle falder, i den det ny får fæste; det volder lidt rabalder».

Noget rabalder var der på Bornholm. Forhenværende ministre er ofte så kloge. En tidligere kirkeminister beklagede offentligt, at Københavns biskop ikke ville godkende en kammermusikanten i en bornholmsk kirke.

Biskop Bertelsen understregede meget fornuftigt, at »kirken er Herrens Hus», og i et lidt kanaansk sprog gjorde han rigtigt opmærksomt på, at hvis man fra musikfronten frasagde sig gudstjenestens element, havde man ikke forstået det væsentlige, at man er gæster i kirken.

Flertallet i det lokale menighedsråd havde vedtaget, at koncerter kan afholdes uden andagt eller salmesang, og denne vedtagelse var klart en udelukkelse af gudstjenesteelementet.

Kristeligt Dagblad skrev – naturligvis – en leder om sagen. Artiklen var både på den ene og den anden side. Mest den anden. Avisen sluttede med at spørge, om »det virkelig er en sognesplittelse værd at sætte sig mod, at der spilles seriøs, klassisk musik til Guds ære i Guds hus?»!

I den bornholmske debat blev begrebet »ordløs gudstjeneste» brugt, og dette har også været tilfældet ved andre lejligheder. Udtrykket er blevet forkåret som »forkyndelse uden ord».

Dette kan det i al fald ikke være. Nok han man kaldt en stor komponist for den femte evangelist, men benævnelsen

skyldes nu nok, at en hel del af hans musik er forbundet med evangelieord.

Begrebet »ordløs gudstjeneste» kan dog måske betone, at gudstjeneste er, at vi tjener Gud, men dette gør vi med lov-sang og tilbedelse. Altså ord!

Konflikten blev løst derved, at orkestret ville spille en variation over »Kirken den er et gammelt hus». Faktisk et humoristisk forslag. Denne »variation» gjorde en kammerkoncert til kirkekoncert. Vand blev så at sige omskabt til vin!

Lokaldebatten på Bornholm fik mange rundt om i riget til at drøfte det mærkelige begreb: en ordløs gudstjeneste. Dette havde den lokale menighedsrådsformand sagt, at en »kirkekoncert i sig selv er». Hun sagde dog ikke det konkrete: kammerkoncert.

For adskillige er det virkelig et stort spørgsmål, om man kan spille omtrent hvad som helst i kirken – en skelnen mellem »seriøs» og andet er ikke ligetil – og mange har stillet sig tvivlende overfor, om det kan gøre en koncert kirke-lig, at den får en kirkemelodi-»variation» som hale. Var hele salmen så endda blevet sunget som fællessang!

Også i en sådan debat lur det: er det da ikke vores kirke? Jo, hvis »vor» står for kirkefolket, og hvis det huskes, at det er Guds hellige hus!

Engang var kirkehuse fredhellige. Da iranere tog ophold i Københavns Domkirke, resolverede en kirkeministeriel kontorchef, at selv om en biskop ved kirkeindvielse kalder rummet »fredhelligt», er der altså intet juridisk deri. Politiet har lov til at pågribe mennesker i kirkerummet.

Der opstod nu ingen problemer i København. Om byens Dom i sin tid er indviet og senere genindviet med ord om fredhellighed, ved jeg ikke, men kirkevielsesritualet er meget smukt.

På embeds vegne – i den treenige Guds Navn – indvier biskoppen huset. Begyndelsen af hans ord er: »Jeg helliger

og afsondrer dette rum fra verdens larm og fra al verdslig handel, til at Guds Navn skal bo deri, at her skal være et Guds hus og en forgård til Himlene». Fortsættelsen er ikke mindre smuk.

I det svundne år blev ikke kun drøftet ordløse gudstjenester, men også en gudstjeneste med mange ord. Den landskendte sømandsformand er jo en ren snakkemaskine.

Fængselspræsten i Horsens fandt, at det ville være en god ide, at Preben Møller Hansen talte i fængselskirken, og menigheden var enig med præsten.

Mærkelige udtalelser fremkom i denne midsommerens lidt varme sag. Fængselspræsten startede: »De første apostle var som bekendt fiskere, så hvorfor skulle en formand for søens folk ikke kunne prædike i kirken, når han har noget på hjerte at sige der?»

Biskopperne — udspurgt af den lidt tvivlrådige minister — syntes gennemgående kølige overfor ideen. Dog fik Fyns biskop sagt: »Også en Preben Møller Hansen kan, uden at han måske ved af det, komme til at forkynde evangeliet». Tja!

Som der året igennem blev oplevet modstridende erklæringer i flere sager, således også her. Ifølge fængselspræsten skulle gæstetaleren føre ordet i forlængelse af præstens egen prædiken, men efter biskop Eriksens udsagn skulle gæsten først tale efter udgangsbedømmelsen.

Der blev lidt krumspring i sagen. Man foreslog sømandsformanden i stedet at tale i fængslets bibliotekssal, men dette ville han naturligvis ikke. Det blev så kirken. Da det var for en lukket forsamling, har offentligheden ikke erfaret yderligere.

I Københavns Domkirke holdes nogle særlige gudstjenester, der er så offentlige, at de bliver radiotransmitteret. Det er såkaldte »Forfattergudstjenester».

Naivt kunne man forvente at høre forfatteres tanker om Gud, men det kan altså også være tanker om forfattere.

I en tale (prædiken) blev Jesus nok nævnt — endda to gange — men ellers

forekom emnet at være Raymond Chandler. En ret barsk krimiforfatter.

Prædikanten er selv en af slagen og har begået et par ikke uefne bøger. Da hans navn var averteret, kan oplyses, at det var Jørgen Thorgaard. I introduktionen til gudstjenesten blev han betegnet som kulturpersonlighed.

Et af hans guldorn var dette: »alle forfattere er gale!» Når han selv — og Chandler — påstår dette, må man vel tro dem. For deres vedkommende da!

Sommertid er ofte agurketid for aviser. Specielt Kristeligt Dagblad var i år så heldig at kunne fylde avisen — dag efter dag, måned på måned — med artikler, læserbreve og meget andet om INDRE MISSION. Det meget vds kunne få en til at ærgre sig over det dyre abonnement!

I foråret havde IMs generalsekretær fremsat ønske om, at folkekirken fik en forfatning, og hans hovedbestyrelse bakkede ønsket op.

Da det bare to måneder senere kom til at gælde IMs egen »forfatning», viste der sig anderledes u-enighed!

Balladen i IM måtte komme. Kun en blind har ikke i årevis set, hvor »folkekirkelige» IMs venner (medlemmer) er blevet. Til radioen udtalte generalsekretæren ganske vist, at »Indre Mission er ingen vejrhane». Måske ikke. Dets formand har imidlertid vist sig som en sådan. Rent ud troværdig.

I sommerens løb har det været drøftet, om det var om en »sag» (kvindelige præster) eller om en »person» (formanden). Det var mest om det sidste. Spørgsmålet gjaldt formandens troværdighed. Eller altså u-troværdighed.

Hovedbestyrelsen bærer et stort ansvar for udviklingen. Den selvforsynende bestyrelse valgte ham til medlem, da han kun var 32 år — i stedet for at have ladet ham vente i Jeriko — og 7 år senere gjorde man ham endog til formand. Ørum Jørgensen opnåede også i tidlig alder at blive præsident. Den fine titel var for søndagsskolerne.

Ø.J. ville gerne have endnu en titel.

Hans provsteudnævnelser 1981 bærer hovedbestyrelsen naturligvis ikke noget ansvar for, men bestyrelsen måtte have kunnet forudse, hvordan det ville gå.

Hovedansvaret må hovedet selvfølgelig selv bære. Enten var han ude efter »verdens ære, magt og guld», af hvilket en folke-statskirke kan tilbyde en hel del, eller også var han meget naiv.

Ø.J. må være uvidende om meget. Han skulle da have kendt navnet Erich Alshauge. I troskab mod sit kirkelige syn gav denne afkald på at være provst.

Blåøjet tænkte Ø.J., at når en sjællandsk provst kunne få en slags »tolerant» overgangsordning, kunne han også. Han må jo ikke kende folke-statskirken.

Ø.J. blev altså provst! Han føler sig også som en sådan. Helt rørstrømsk udtalte han i sommerens løb: »Jeg har et ansvar for mine 32 præster i Herning provsti, og de skal vide, at de kan regne med mig som provst, også om et år!»

Da — sidst i juli — var afgørelsen således truffet. Han ville forblive som provst. Formodentlig også i mere end det nævnte år.

Når missionsfolk i svunden tid bekendtgjorde noget, føjede de uvægerligt til: om Gud vil! Bortset herfra kan siges, at hvis Ø.J. ikke har en tillidserklæring fra alle »sine» præster, var hans ord for svulmende!

En måned senere udsendte Ø.J. en art »åbent brev» til vennerne i Indre Mission. Han omtalte det dobbelte — at være provst og formand — og skrev, at han »som tjenestemand er pålagt en embedspligt at indsætte en kvindelig præst».

I sit præsteembed ville Ø.J. næppe blive pålagt en sådan pligt, og provstestillingen var han ikke pålagt at søge.

Provster er ingen mangelvare, og kirkeministeren havde sagtens fundet en anden, der kunne udligne valget af Karen Horsens i Roskilde.

Det har været træls at læse det meget stof om Ø.J. Og han, der vovede at beskyldte Jørgen Glenthoj for citatfusk, var selv ved at begå sådant.

Ø.J. fik i Kristeligt Dagblad optaget

en kronik med overskriften: »Hvis de overbeviste ville læse det». Indholdet var en artikel, som Vilhelm Beck lod trykke i Indre Missions Tidende 16. august 1888.

Datoen var vigtig. Ø.J. mindede frejdigt om, at det var samme dato, han 97 år senere var nødsaget til at gå af som formand! Vel ellers uden sammenligning!

Som »overbevist» — både om sagen og om personen — imødekom jeg Ø.J.s ønske, men efter læsningen var det mig uforståeligt, hvad betydningsfuldt kronikken indeholdt.

Artiklen var om profeti, og jeg har aldrig betvivlet profeters (og profetinders) virke. Om profeti står der sort på hvidt i Den hellige Skrift. Men det er jo slet ikke det, sagen nu drejer sig om.

Det værste var, at mange kunne forstå kronikken, som om Vilhelm Beck var enig med Ø.J. Tilmed havde avisen forsynet kronikken med et stort billede af den gamle høvding.

Kronikken var en slags citatfusk. Dels omhandlede kronikken ikke kvindelige præster, og dels var den altså ikke skrevet af Beck.

Ø.J. fik sommeren igennem en vældig opbakning i og af Kristeligt Dagblad. Et utal af læserbreve, mange anonyme lederartikler samt halvanonyme journalistprodukter.

Journalister sætter gerne nogle kragebogstaver under deres produkter. De fleste af artiklerne, der støttede Ø.J., var mærket »kra» og »sps».

Engang imellem forstår man det lidt anonyme. Efter læsningen af en anmeldelse af Poul Ulsdals lille skrift — »I helleg tjeneste» — var det mig aldeles forståeligt, at anmelderen ikke ville sætte sit navn under.

Den kedsom sommer gik sin gang. Så valgte IMs hovedbestyrelse en fornuftig overgangsformand: Verner Andersen.

Tilsyneladende har tilhængerne af Ø.J. dog sejret deri, at hovedbestyrelsen synes at ville gå med til dog nogen demokratisering. Så vil resultatet sikkert

blive, som der stod i et læserbrev: »Inden for folkekirken har Indre Mission intet andet valg end med en menneskealderes forsinkelse at acceptere alt, hvad folkekirken har accepteret».

Mange ynder at tale om den »rummelige folkekirke», næsten som om ordet »rummelig» står i rigets grundlov. Lov om kirkers brug sætter dog visse begrænsninger for rummeligheden.

Ordets oprindelige betydning er noget med at have gode pladsforhold, men ordet er også kommet til at betyde: at omfatte meget forskelligt. Efterhånden også meget uensartet, og så kan der nok tales om en rummelig folkekirke.

Ved en præsteindsættelse udtalte en provst sig således: »I dag er kvindelige præster en selvfølge — de, der mener det modsatte, har ingen chance for at blive provst eller biskop — et tegn på den danske folkekirkens rummelighed!»

Pågældende provst er et meget irenisk menneske, så jeg vil prøve at opfatte hans ord som lidt uigennemtænkte, men ellers er ordene nok realistiske i den forstand, at det er manges opfattelse af rummelighed.

Ved festlige lejligheder priser præster, provster og biskopper af grundtvigiansk observans frisind og rummelighed. I praksis kan det imidlertid blive til dette: skik følge eller land fly! Også om det er nye skikke. Flertallet har magten!

I den rummelige folkekirke ønsker KIRKELIGT SAMFUND at skabe »en grundtvigsk præget gudstjeneste». Om folkene ville nøjes med deres hidtidige grundtvigianske indstilling. Dét ved man da, hvad det ikke er!

KSs — påståede grundtvigske — kirkesyn mener formanden, domprovst Povl Kiilerich, antastes fra to sider. Den ene benævner han »en fundamentalistisk højkirkelighed». Dette konkretiseres ikke rigtigt. Dog en smule. Formanden sagde nemlig: »For nogen tid siden spurgte en af de højkirkelige præster lammeffromt: 'Må vi også have lov at være her?', underforstået, at når en sådan herre var til stede i kirken, måtte guds-

tjenesten eller ordinationens gang naturligvis rette sig efter ham og friheden således bruges til at hovmestere de mange».

Hvis Kiilerich forsat vil snakke om grundtvigsk kirkesyn, er der en hel del, han skal have repeteret hos Grundtvig. Faktisk har Grundtvig jo sagt tilsvarende som pågældende præst.

Hvad det ironisk eller hånlige brugte udtryk »lammeffrom» angår, må Kiilerich opfordres til også at studere den store danske ordbog.

Formanden sagde videre: »Folkekirken kan godt holde til at have de højkirkelige præster med, men er det dem aldeles umuligt at holde folkekirken ud, rækker friheden også så langt, at de inden for folkekirkens rammer kan danne deres egne valgmenigheder». Det lyder pudsigt i en grundtvigianers mund.

Forinden havde formanden højstemt fastslået, at »Frihed i folkekirken betyder mindretallets ret til at være og virke, og det er denne frihed et grundtvigsk kirkesyn vil værne om».

Sådanne kønne ord rører en. Måtte ordene blive efterlevet! Tidligere har Kiilerich ellers været inde på, at menighedsråd skulle eksaminere ansøgere grundigt, men grundtvigianere kan altså også omvende sig.

KIRKELIGT CENTRUM trasker næsten i KSs brede spor. En af KCs tidligere formænd sagde, at KCs »væsentligste og næsten eneste aktiviteter af samlende art» har været udgivelse af et blad og afholdelse af årsmøder.

Ved sidste årsmøde udtalte bevægelsens nuværende formand en vis stolthed over, at KC ikke har nogen »lærefader». Udtalelsen var vendt mod Indre Mission.

Engang var det ellers KC en stolt tanke at have store aner. Man gik vel ikke tilbage til Ansgar eller Absalon, men dog til reformationen.

Alligevel er det først aner fra sidste århundrede, der har talt. Det var de kirke-mænd, som blev betegnet som »højkirkelige» (læs: statskirkelige), men virkelig også en mand som H. N. Clausen!!

Påvirket af ham har KC kunnet tilslutte sig Schleiermachers kendte ord: »Foreningen af den inderlige Kristustro med den frygtløse Kritik overfor det kirkeligt nedarvede og fastslaaede».

Af mange blev KC engang betragtet som højkirkeligt. I bevægelsens blad kunne også læses rigtige højkirkelige udtalelser.

1942 skrev bladets daværende redaktør — Villiam Grønabæk — et stykke under overskriften: Højkirkelighed. Han skrev: »Hidtil har mange været saare ængstelige for det Ord. Og det skal ikke nægtes, at Ordet i lang Tid blev i den Grad misbrugt, at det knap var til at bruge. Nu mener vi, at Tiden er kommet til, at Ordet kan fyldes med nyt Indhold. Der har været Folk indenfor Kirkeligt Centrum — og det ikke de ringeste —, som har hævdet, at Kirkeligt Centrum i Virkeligheden var lavkirkelig. Og saa har de fortsat med at sige noget, som hører bedst ind under det højkirkelige, naar det Ord tages i sin rette Betydning. Det gamle Ord maa til Ære igen. Saa kommer mere end Ordet frem, thi det drejer sig ikke her om en Strid om Ord».

På sidste årsmøde blev det tydeligt, at KCs nuværende formand ikke bryder sig om højkirkelige. Han traskede virkelig i Kiilerichs spor.

Kiilerich omtalte højkirkelige som »fundamentalistiske» (og dette kønne ord blev næsten brugt som skældsord), og KC-formand Kristoffersen betegnede højkirkelige som »intolerante røster». Det var da vist en boomerang!

Heller ikke KC — så lidt som KS — er mere, hvad man engang var. Man er virkelig gået i H. N. Clausens fodspor. Nogle andre anebilleder kan nok tages ned.

★

1985 rummede også noget opbyggeligt. Som bekendt var der igen et bispevalg. I begyndelsen var der lidt rav i det, da nogle højkirkelige sagde bestemt nej til domprovst G. S. Geil.

Anbefalere af Geil gjorde gældende, at »teologisk og kirkeligt er der ikke stor forskel på Johs. W. Jacobsen og Georg

S. Geil», og dette var en god anbefaling. Uanset om der nok alligevel er en forskel.

Indre Mission gik ind for Geil, og dette må have været ham en slags oprejsning for en tidligere forlagsafvisning af ham. Sagar Ørum Jørgensen var stiller for Geil uden dog at ville »identificeres» med ham!

I sit valgprogram skrev Geil: »hvis Paulus har 'fra Herren selv', at kvinder ikke bør være præster, så har han det fra Herren i en tid, der ikke var moden til andet».

Dette »hvis» fik H. O. Okkels til at stille Geil nogle spørgsmål. Geils svar lød (fremhævelserne er hans): »Mine ord 'Hvis det, som Paulus givetvis har fra Herren selv, skal forstås sådan, at kvinder ikke må være præster ...'».

Der er nu altså en markant forskel i de to udsagn, men lad os venligt tænke, at selv om han altså skrev det første, mente han det andet. Dette gør dog kun hans opfattelse en smule bedre.

I sin takketale i Viborg domkirke sagde Geil noget, der nok heller ikke var helt gennemtænkt. Han sluttede nemlig meget lyrisk: »Så følges vi da ad i bestillingen som Vor Herres postbude — med glædens besked».

For mig er det nyt, at postbude går rundt og læser breve og andet op for modtagere. Nej! vi er ikke postbude, men herolde!

Som biskop skal Georg Geil nok om-sætte bispekandidatens ord om frisind i handling.

Så sluttede kirkeåret. Med alt hvad det rummede i dansk kirkeliv. Denne oversigt har kun kommenteret noget af det.

Et år leves imidlertid også i alt det personlige. For mange har det været et glædeligt år. For nogle blev det med »lønlig savn og brist».

Velkommen til et nyt år, og Gud give, at det må bringe velsignelse i kirke og hjem! Og — måske — glæde!

Jørgen Emanuel Hansen

KIRKENS FRIHED

DET kan være berettiget at stille det spørgsmål, hvorfor særlig Kirkens frihed er et så vigtigt emne. Hvorfor kunne man ikke lige så godt arbejde for sundhedssektorens frihed, politiets frihed, socialvæsenets frihed. For sundhedssektoren, politiet og socialvæsenet er jo ligesom folkekirkerne i de nordiske lande integrerede i samfundet. Hvorfor da kræve noget særligt for Kirken? Hvorfor skal netop den have noget, som ikke hører kejseren til, hvorfor skal netop Kirken være i verden, men ikke af verden?

Disse spørgsmål bliver i samfund som vore endnu mere relevante, da man i almindelighed opfatter det sådan, at det samfund, hvor folkesuverænen og lighedstanken råder, er Det Retfærdige Samfund. Og ikke bare det, men dets demokratiske beslutningsprocesser garanterer, at af alle mulige beslutninger bliver det altid den mest retfærdige, der bliver taget. Sådan må det være, da mennesket inderst inde er god og fornuftig. Derfor er majoriteten gennem en lang proces af udredninger og debatter kommet så vidt, at man kan udskille det mest retfærdige og fornuftige og bestemme sig for det. I denne årelange demokratiske beslutningsproces skrider mennesket og samfundet fremad mod de gode, spændingsfrie tilstande, helt præget af ligeberettigelse, som er menneskehedens mål. Netop i det folkesuveræne samfund ser vi den udvikling, som allertydeligst har afsløret hindrende fordomme gennem åben debat; her kommer kreative ideer til fuld udvikling; her ligger man altid nogle skridt foran; herfra ledes udviklingen for resten af menneskeheden. Er der nogen som helst grund til, at Kirken skal holde en distance til et samfund, som på denne måde stræber efter alt det, som er retfærdigt og progressivt? Er det ikke tværtimod sådan, at her virkeliggøres – som aldrig nogen sinde før – hensigten med skabel-

sen, og at her burde Kirken gå ind med klar solidaritet, ikke stille sig ved siden af, men midt i samfundet, dele dets vilkår, ja om muligt føre an i menneskehedens fremadskriden mod fuldkommenhed? Er Gud ikke også historiens Gud? Ser vi ikke hans mægtige under, ja selve evangeliet virkeliggjort i dette samfund? Her kunne vi vel tillempe apostelordet: »... den (øvrigheden) er Guds tjener ...» (Rom. 13,4), sådan at vi oversætter »øvrighed» med »samfund»?

Ser man på det på den måde, så er det klart, at al tale om Kirkens frihed er irrelevant. Men vi kunne måske begynde med at stille det spørgsmål, om Kirkens opgave i alle henseender falder sammen med samfundets. Eller findes der muligvis noget i Kirkens kaldelse, som går ud over ansvaret for at skabe gode forhold for mennesker ved hjælp af boligbyggeri og sociale sikkerhedsforanstaltninger, ved at opdrage frie og ansvarsbevidste mennesker ved hjælp af psykologisk bevidst reformpædagogik, – frie mennesker, som kan leve under ligestillede og retfærdige forhold? Vil Kirken noget mere?

Kirkens Herre har udtrykt det sådan: »Gå hen og gør alle folkeslagene til mine disciple» (Mt. 28,19). Apostelen siger: »Kristus Jesus kom til verden for at frelse syndere» (1. Tim. 1,15). Kirken er et forbund, dens opgave er at forbinde menneskeheden med Gud: »... den nye pagt (forbund) ved mit blod» (Luk. 22, 20 og 1. Kor. 10,25). Dens mål er guddommeliggørelse: »Og alle vi, som ... skuer Herrens herlighed ... forvandles til det samme billede, fra herlighed til herlighed» (2. Kor. 3,18).

Vi kan her forbigå spørgsmålene, om vore samfund er på vej fremad, og om mennesket inderst inde er godt og fornuftigt. Vi vil blot standse ved det enkle faktum, at det redskab, Kirken har til sin kaldelse, evangeliet, står i direkte konflikt med alt, hvad ellers opfattes

som fornuftigt. Talen om korset er »en dårskab» (1. Kor. 1,18). »Et sjæleligt menneske tager ikke imod det, der stammer fra Guds Ånd» (1. Kor. 2,14). Det er ikke bare det, at Guds Ord er svært at forstå, det er også sådan, at selv om det er tilgængeligt rent intellektuelt, vil mennesket ikke vide af det. Thi når man tager imod evangeliet om synderes frelser, da bøjer man sig under Gud. Da siger man: »Jeg er et menneske, som ikke selv kan klare mit liv og min evighed; men du, Gud kan. Det er Ham, som er Herre, jeg er hans tjener». Thi religion er kapitulation! Og i kapitulationen overfor den korsfæstede ligger vejen til livets fylde. Men det er netop denne kapitulation, som mennesket gør alt for at undvige. Thi det vil frelse sig selv, være sin egen Gud. Det vil være Prometheus, som stjæler gudsilden og selv bliver en af gudernes lige.

Og derfor findes der to sider i samfundets stræben efter bedre vilkår. Der findes det sunde ansvarsforhold, kaldelsen til at dyrke den Edens Have, som Adam fik ved skabelsen. Og der findes det sataniske, antikristne, at ville skabe sin egen himmel. I »Internationale» udtrykkes det på denne måde: (Den svenske udgave af verset benyttes, men ikke den danske, da den ikke er så karakteristisk. O.A.)

Vi hilser ikke frelseren fra det høje,
ej guder, fyrster står os bi,
nej, vi vil frelse os selv ...

For ret at forstå det menneskelige samfund må vi være klar over, at det – som hele vor tilværelse – er paradoksalt. På den ene side er samfundet Guds tjener, på den anden side er det Åbenbaringsbogens »dyr». Ikke mindst i tiden efter den franske revolution, da man i de vestlige lande havde set det totalitære samfund vokse frem, er rækkevidden i dette billede blevet klarlagt: »Og det får alle, både små og store, rige og fattige, frie og trælle, til at give sig selv et mærke på deres højre hånd eller på deres pande, for at

ingen skal kunne købe og sælge uden den, som har mærket: *dyrets* navn ...» (Johs. Åb. 13,16-17).

Ud fra dette perspektiv bliver det klart, hvad følgen bliver, hvis Kirken mister sin frihed. Da går evangeliet tabt, da bliver Himlen lukket. Så kan der godt stadig være en kirke, d.v.s. en eller anden indretning til social kontakt, til trøst og medmenneskelighed. Men at forkynde evangelium får den ikke lov til mere, for hvor evangeliet forkyndes, der bliver Kristus herrernes Herre, og menneskene hans tjenere. Og når det sker, så indtræffer pludselig det foruroligende, at der bliver nogle, der vil adlyde Gud mere end mennesker. Blot deres eksistens indbærer en afsløring og en udfordring. De, som lever sådan, siger jo med selve deres liv, at de andre lever helt forkert, de som blot indretter deres liv efter majoriteten eller deres egen stræben efter, hvad de selv har lyst til.

Når Kirken mister sin frihed, da må nødvendigvis evangeliet om synderes frelser forstumme, for det er en dårskab for mennesker. Og hvor det tages imod, er det en udfordring til samfundet. Evangelium står i direkte modsætning til folkesuveræniteten, thi i folkesuveræniteten er den parlamentariske majoritet den endelige autoritet. Oven over den findes intet. Men er Kristus herrernes Herre, da er den parlamentariske majoritet ikke længere suveræn. Intet har illustreret dette bedre end abort-spørgsmålet.

Men hvordan skal Kirken da vinde og bevare sin frihed? Kort udtrykt kan det siges på denne måde: Kirken må have sit holdepunkt, sin grund udenfor det samfund, det kulturmiljø, som vi netop nu befinder os i.

Derfor kom også middelalderens kirkekamp for Kirkens frihed til at dreje sig om bispeudnævnelser. De kristnede germanske stammer var jo også kultfællelesskaber under høvdigens ledelse. Hvis ikke paverne havde kæmpet dengang, ville de nye folkekirker kun være blevet reflekser af germansk stammekultur, det

religiøse aspekt af et endnu ukristnet samfund. Den gang var pavedømmet det arkimediske punkt, som man ikke kunne få magt over hverken i Sigtuna eller i Hedeby. I den uhyggelige kirkekamp, som den ortodokse kirke i øst har måttet udkæmpe, har liturgien været dette punkt. Kirkens struktur har man kunnet bryde ned, patriarker og metropolitter har kunnet afsættes eller bringes til underkastelse. Men liturgien *kan* ikke ændres, den har båret Kirken.

I 1600-tallets Sverige har vi et eksempel på en anden kirkekamp, da den nye stormagts fyrster og statsmænd forsøgte at underlægge sig Kirken ved hjælp af det såkaldte consistorium regni, et statsligt centralstyre for den svenske kirke med en betydelig lægmandsindflydelse. Også nu er det en bitter erfaring, at lægmandsindflydelse i en folkekirke næsten aldrig indebærer, at Jesu venners røst bliver hørt, men derimod næsten altid, at de lokale politiske magthavere tager styret ved hjælp af deres repræsentanter. Men den gang blev Kirkens frihed reddet af de stærke biskopper og af det enkelte stifts karakter af »kirkeprovins». Et stærkt embede, en decentraliseret organisation er et værn for Kirkens frihed. Thi når en biskop er blevet indviet, er han uafhængig af menneskelige magthavere. Hans mandat behøver aldrig at blive fornyet, han er en fri mand. Den biskoppelige struktur er et overordentlig stærkt redskab i kampen for Kirkens frihed. Her må man stille det spørgsmål, om ikke man fra bekendelsestro side har gjort den fejltagelse, at man, når man har angrebet de biskopper som svigtede, samtidig har undergravet bispeembedet og på den måde også modarbejdet Kirkens frihed.

Kirkens frihed kan altså dels værnes ved hjælp af international struktur; det er Romerkirken og Frelsens Hær eksempler på. Dels kan den beskyttes ved hjælp af decentraliseret organisation. Men når strukturen er centraliseret, og rigsstyret har trængt bispeembedet til side, da er situationen meget farlig. Thi

de magthavere, der vil beherske Kirken, vil samle al dens beslutningskapacitet på eet sted — for derefter siden at tage magten over den ved hjælp af personer, hvis mandater stadig skal fornyes. Dette kan illustreres med et eksempel fra tiden efter 1718 i Sverige. J. A. Eklund skriver: »I første række var det nærmest et ganske fast statskirkeligt begreb, man spejdede efter, skønt kirkeledelsen naturligvis ikke skulle ligge hos en enevældig konge eller et mægtigt råd, men hos selve den regerende rigsdag ... netop fra stændernes side ønskede man en statslig centraliseret kirkeledelse med tydelig interesse i at trænge biskoppernes indflydelse tilbage, medens man på den »gammelkirkelige« fløj også ville hævde den frie stiftsstyrelse og det menighedsnæstlige selvstyre ...» (»Andelivet i Sveriges Kyrka» X, s. 77).

Men findes der da noget værn for Kirkens frihed i en folkekirke, som er helt underlagt staten, og som har et svagt embede? Vi skal her lægge mærke til tre muligheder. Den første er den økumeniske, d.v.s. ikke i første række forstået som en stræben efter forening mellem forskellige konfessioner, men som et fællesskab mellem kirkeprovinser ud over rigsgrænsen. Økumenikken i den betydning har man ikke magt over fra samfundets centrale kommandostationer. De kanaler, der åbnes mellem kristne i forskellige lande, er et tegn på Kirkens frihed. De formidler åndelig kraft. Når vi i Sverige med vor forbøn og vore gaver søger at støtte Polens eller Estlands kirker, da giver vi ikke blot, vi modtager også. Dette fællesskab løfter os ud over den nationalkirkelige begrænsning, hvor kommunaldepartementet er den vigtigste instans. På samme måde er missionen et tegn på Kirkens frihed; den fører os ud over vort lands grænser og giver os mulighed for at virke udenfor de rammer, som vore magthavere og vort opinionsmonopol sætter.

Det andet tegn på Kirkens frihed er de frie sammenslutninger. Middelalderens ordenssamfund var netop et sådant

tegn på Kirkens frihed. De var ikke bundne til de bygdegrænser og stamme-grænser, som regulerede alt i det nykristnede Nordeuropa. På de samme linjer ligger pietismens konventikler og de nyere evangeliske bevægelser missionshuse, på lignende måde som den kirkelige fornyelses organisationer, broderskaber og stiftelser. Dette er ikke mindst blevet tydeligt i arbejdet for Den svenske Kirkes frie synode. Den er et mægtigt tegn på Kirkens frihed i en folkekirke, som er på vej til at miste al sin frihed. I sidste instans er dette et tegn på Åndens frihed. Thi det var Helligånden, som kaldte mennesker, befriede mennesker og ledede mennesker, og Ånden lader sig ikke binde i statsstyrede strukturer. Her bliver Kristi eget ord virkelighed: »Vinden blæser, hvorhen den vil, og du hører dens susen; men du ved ikke, hvorfra den kommer, og hvor den fører hen; sådan er det med enhver, som er født af Ånden» (Johs. 3,8).

Og hermed kommer vi til det afgørende punkt. Thi rigtignok kan visse strukturer være tegn på Kirkens frihed; men de kan ikke skabe Kirkens frihed. Senmiddelalderens kirkelige udvikling viser, at en stærk international organisation slet ikke garanterer Kirkens frihed. Der findes en anden slags fangenskab end den under lokale magthavere. Det var et fangenskab under økonomiske interesser, under fremmede tankemønstre, et fangenskab, som til slut i mange henseender gjorde middelalderkirken til en karikatur af Kristi kirke. Kirkens undertrykkelse i Tjekoslovakiet og i Rusland vidner om, at et stærkt embede på ingen måde kan forhindre en totalitær magt i at berøve en kirke dens frihed. Økumenikken i Kirkernes Verdensråds skikkelser vidner klart om, at økumenikken også kan blive et redskab for et nyt »babylonisk fangenskab», nemlig et fangenskab under sin egen nutids kæreste drømme. Så bliver Kirken et spejl i stedet for et salt.

Men findes der da intet arkimedisk punkt i kampen for Kirkens frihed? Vi

har allerede antydnet det, da vi talte om, hvordan liturgien kan bære kirken. Det urokkelige punkt, utilgængelig for kulturdominans og magthavere, det er Guds ord. Og det er ikke blot fuldkommen urokkeligt, det er også befriende, thi Guds Ånd virker gennem ordet. Apostelen skriver: »Ethvert skrift er indblæst af Gud og gavnligt til at belære, til at irettesætte, til at genoprejde, til at optrugte i retfærdighed, så Guds-mennesket kan blive fuldt beredt ...» (2. Tim. 3,16-17). Når man som i bibelkritikken søger at opløse Guds ord, da får man også som en klar følge deraf, som i kulturprotestantismen, et tab af Kirkens frihed, ved at ens egen kulturperiodes bestræbelser fortolkes som værende det inderste i kristendommen.

Her står vi altså nu! Strukturer kan vidne om Kirkens frihed, de kan til en vis grad værne om den; men de kan aldrig garantere den. Der findes overhovedet ingen garantier for Kirkens frihed i denne verden, ikke andre garantier end Guds løfter. Og Kirkens frihed kan kun »bæres» af mennesker, der selv bæres af Guds løfter. Således retter spørgsmålet om Kirkens frihed til syvende og sidst opmærksomheden mod ens eget hjerte; thi der er det, frontlinjen går.

Men Kirkens frihed er ikke blot en frihed i forholdet til det øvrige samfund, det er også friheden indenfor Kirken. Friheden dér kan også kun værnes på ordets grund. Her er det meget vigtigt, at vi gør en adskillelse mellem på den ene side det, som ordet klart siger, og på den anden side de livsmønstre og de anskuelser, som synes os fornuftige og rigtige. Ved vor tros kapitulation overfor den korsfæstede har vi stillet os under hans ord; han er vor Herre, ingen anden. Det er den enhed, der er mellem os kristne. Lige så langt Guds ord går, vil vi gå sammen uden betænkeligheder. Men i det, som går ud over Guds ord, der er vi frie — også i forhold til hinanden. For at tage et eksempel — kernekraften! Guds ord siger os intet om kernekraft, med vor fornuft kan vi samle argumenter for

og imod. Men da den menneskelige fornuft er blevet skadet ved syndefaldet, kan vi aldrig nå frem til et absolut svar. Vi må handle efter det resultat, vi kommer frem til; men vi må være klar over, at vi kan tage fejl. Og derfor må vi ikke lægge vor egen opfattelse i et spørgsmål som dette som et krav på nogen eller som et vilkår for et menneskeligt og kristent fællesskab. Bevidstheden om det mangelfulde i vor stillingtagen lægger derimod det ansvar på os at lytte til hinanden, til frit at argumentere for og imod.

Kirkens frihed hører til det, som i

denne tid stadig må tilkæmpes påny, forsvarer, genvindes. Det er et spørgsmål, der kaster et kritisk lys over de kirkelige strukturer. Men fremfor alt er det et spørgsmål, som berører det enkelte menneske selv. Menneskets Herre har sagt: »Hvis ... Sønnen får frigjort jer, skal I være virkelig frie» (Johs. 8,36).

*Forfatteren, pastor Christian Braw,
Lund*

*(Oversættelse v/Poul Ulsdal)
(Foredrag på Kirkelig Fornyelses lands-
konvent i København 12.-14. maj 1983)*

OTTE TESER OM KIRKERNES GENFORENING

Fra »Einigung der Kirchen – reale Möglichkeit« af Heinrich Fries og Karl Rahner, Freiburg-Basel-Wien 1983; gengivet efter »Bausteine für die Einheit der Christen«, Michaelis 1983.

HVAD skal vi sige – ganske kort – når vi bliver spurgt, om der efter vores mening kan opnåes en troes- og kirkeenhed mellem de store kristne kirker indenfor overskuelig tid? Et svært spørgsmål, som de fleste kristne vel besvarer med et nej. Men vi siger ja under følgende betingelser, som forekommer os at kunne opfyldes på forholdsvis kort tid, hvis man føler denne enhed som en så radikal forpligtelse fra Jesus selv, at man har mod til at se bort fra mange i sig selv ikke uvæsentlige betæneligheder. Følgende er de betingelser, som vi finder nødvendige (det kan være, at vi har glemt nogle):

1) Kristendommens grundsandheder, således som de udsiges i Den hellige Skrift, i Den apostoliske Troesbekendelse og i bekendelsen fra Nikæa og Konstantinopel, er forpligtende for alle delkirker i den fremtidige ene kirke.

2) Derudover må gælde et realistisk troesprincip: ingen delkirke må som led

i sin bekendelse forkaste en sætning, som i en anden delkirke er et forpligtende dogme. Men i øvrigt kan en udtrykkelig og positiv bekendelse i en delkirke ikke kræves anset som forpligtende dogme i en anden delkirke – udover tese 1); men sagen må overlades til videregående enighed i fremtiden. Dette gælder især faktiske læresætninger i den romerske kirke, læresætninger, som dog ikke er gjort til forpligtende dogmer. Især må dette bemærkes vedrørende etiske spørgsmål. Ved dette princip ville kun det finde sted, som hver kirke allerede i dag praktiserer overfor sine egne medlemmer.

3) I denne ene Jesu Kristi kirke, dannet af kirker, som forener sig, vil der være regionale delkirker, der i vidt omfang kan beholde deres hidtidige strukturer. Disse delkirker kan også fortsat bestå, flere i det samme område, da dette også udfra en katolsk ekklesiologi (lære om kirken, o.a.) og udfra de romerske kirkers praksis, f.eks. i Palæstina, ikke er umuligt.

4) a) Alle delkirker anerkender den romerske paves Peters-tjenestes betydning og ret som konkret garant for kirkens enhed i sandhed og kærlighed.

b) På sin side forpligter paven sig udtrykkeligt til at anerkende og respektere delkirkernes selvstændighed, som man har aftalt. Han erklærer (jure humano, efter menneskelig ret, o.a.), at han vil gøre brug af sin øverste læremyndighed (ex cathedra), som blev ham tilstået af det første vatikankoncil efter katolske principper, på en sådan måde, som juridisk og sagligt svarer til et almindeligt koncil for hele kirken, således som hans hidtidige afgørelser ex cathedra jo er fremgået i overensstemmelse med det samlede katolske episcopat (biskopperne som fællesskab og enhed betragtet, o.a.).

5) Alle delkirker har efter gammel overlevering biskopper i spidsen for deres større underdele. Biskopsvalget i disse delkirker behøver ikke at foregå på den måde, som nu er normal i den romersk-katholske kirke (også den nye romerske kirkeret kender andre måder for bispeudnævnelse end ved pavens frie valg, canon 377 §1).

6) Delkirkerne lever i en gensidig broderlig udveksling på alle livsområder, så at den hidtidige historie og de tidligere delte kirkers erfaring kan blive virksom i de andre delkirkers liv.

7) Uden at fælde dom over den teologiske legitimitet af det embede, som indtil nu består i de delte kirker, forpligter alle delkirker sig til fra nu af at foretage ordinationen således under bøn og håndspåbyggelse, at anerkendelsen heraf ikke volder den romersk-katholske delkirke besvær.

8) Mellem de enkelte delkirker består prædikestols- og alterfællesskab.

Vi ved ikke, om vi har glemt betingelser og forudsætninger for en troes- og kirkeenhed, som fra den ene eller anden side bliver betragtede som ufravigelige og fundamentale. Men vi mener, at de nævnte betingelser ved de nuværende teologiske synspunkter i alle kirker, også den romersk-katholske, grundlæggende kan accepteres. Naturligvis vil opfyldelsen af disse betingelser af alle parter kræve mange overvejelser, forhandlinger

og enkeltoverenskomster endnu. Men hvis man vil komme videre end den verbale bedrydelse i alle kirkerne, også den romersk-katholske, om, at man efter Jesu bud længes efter de kristne kirkers enhed, så skulle man efter vores mening endeligt opstille nøjere og konkret vedfællede forhandlinger de betingelser, under hvilke enhver hidtidig kirke anser en snarlig enhed for mulig. Hver kirke ville ved fastlæggelsen af sådanne betingelser udfra Jesu bud have pligt til og ansvar for virkelig modigt og under tilsidesættelse af betæneligheder, som måske ikke er uden betydning i sig selv, ikke at udbrede disse sine betingelser videre, end det bydes den udfra den troesoverbevisning, som for den er af frelsesbetydning.

Enhver historisk overlevering og vane har ved siden af sine fordele også et træghedsmoment i sig, som forhindrer, at et samfund, altså også en kirke, kommer hurtigt ind i den fremtid, som dens Gud har tiltænkt den og forlanger af den. Vi mener, at i spørgsmålet om den konkrete enhed handler alle kirker med for stor taktisk forsigtighed. De kommer ikke virkelig modigt frem med konkrete erklæringer om, under hvilke betingelser de – også under ofre – virkeligt er rede til en forening med de andre kirker. Enhver kirke venter i denne forbindelse på, at en anden kirke tager initiativet og siger virkelig tydeligt, hvad den virkeligt ikke kan give afkald på uden at gøre sig absolut skyldig overfor Gud i sin egen troesbevidsthed, og hvad der netop ikke hører dertil og derfor – for at opfylde Jesu bud – kan opgives.

Vi er selv pessimistiske overfor det spørgsmål, om embedsbærerne i alle disse kirker vil bringe en enhed i stand i nærmere fremtid; også selvom vi ingen ret har til at frakende dem alle den gode vilje. Men vi er overbeviste om den i dag objektivt givne mulighed for at tilvejebringe en snarlig kirkeenhed på tilfredsstillende måde, og derfor er vi optimistiske.

Oversættelse: Peter Østerby-Jørgensen

OM KIRKEKLOKKER OG DERES BRUG

LANGT tilbage i den hedenske oldtid kendte man til klokker, eller snarere bjælder. De er fundet talrige steder i gravmæler og kan ses på museer. Ofte sad flere sammen i en ring. De blev brugt til at give tegn med til tjenestefolk. I nogle tilfælde har de haft religiøs betydning, også i hedenske præsteskaber, men især kan man citere fra 2. Mosebog 28,33, hvor det bestemmes, at »ypperstepræsten skal bære en kåbe og langs den nederste kan skal du (Moses) sy granatæbler af violet og rødt purpurn og kamoisinrødt garn og imellem dem guldbjælder og granatæbler hele vejen rundt, så at guldbjælder og granatæbler skifter hele vejen rundt langs kåbens nederste kant». »Aron skal bære den, når han gør tjeneste, så det kan høres, når han går ind i helligdommen for Herrens åsyn og når han går ud derfra, at han ikke skal dø».

De kristne overtog bjælder og klokker – og til sædvanlig brug. Klokkerne var af bronze, jern eller sølv og foreløbig var de ganske små. De kaldtes Tintinnabula eller Tintanna. En vis overtro hang ved brugen af dem, så man hængte dem på husdyr for at beskytte dem mod sygdom, som man almindeligvis tilskrev onde ånder. De blev også hængt på spedalske og gale mennesker for at advare andre. Konstantinopels patriark, den hellige Johannes Chrysostomos advarer mod at hænge dem på spædbørn, for »barnet har ingen anden beskyttelse end korset». Først var klokkerne firkantede, men senere blev de koniske.

I løbet af det 4. århundrede sker der en kristen »tilpasning af klokkerne, idet biskopper, abbeder og præster anvender dem for at sammenkalde de troende. Ganske særligt blev de anvendt i klostrene for at kalde ordensfolkene sammen til messe og til døgnets mange tidebønner. Man gjorde dem stadig større, så sognegeistligheden kunne kalde menigheden sammen ved deres klang; derfor

anbragte man dem i en galge med tov i. Dette mere og mere særprægede redskab begyndte man flere steder at kalde for en »klokke», sandsynligvis afledt af et irsk ord »clog». I Irland var der jo et rigt kulturelt og kirkeligt liv i det 7. århundrede. Klokken blev et fast tilbehør til de omvandrende og missionerende, irske munke, der nåede langt ned i Europa. Den blev ligefrem symbolet for Irlands store apostel Sct. Patrick.

I Gallien kaldte man dem for »Clôcca», men i Italien for Campana, fordi man mente, at de var fremstillet i Campanien, der støbte efterspurgte gryder! Til sidst hed de »signum» d.v.s. »tegn» og dette ord anvendes idag i katolske ritualer.

Den første klokke i Danmark blev ophængt i Hedeby af den hellige Ansgar. Dog først efter nogen tøven fra kong Horiks side; de kunne jo bortjage vætterne!

De første, egentlige kirkeklokker blev fremstillet af metalplader, der blev nitet sammen, men efterhånden lærte man at støbe dem i forme, således som man i oldtiden støbte statuer og som man gør det den dag i dag. Det var en vanskelig ting, så metallet blev velsignet, før det blev hældt i formen, anbragt i en sandgrav i jorden. Tønen afhænger mere af metallets sammensætning end af størrelsen og man blev efterhånden så dygtig til at ramme plet, at man byggede klokkespil, kaldet »Carillon à clavier». Fra det 15. århundrede at regne støbte man meget store klokker f.eks. »le bourdon» på 15.664 kg til Notre-Dame i Paris. Den kendte Sacré Coeur-kirke i Paris fik i 1895 en klokke på 17.735 kg, kaldet »La Savoyarde», fordi den blev skænket af de fire savoyardiske bispedømmer. Man var også begyndt at give klokkerne navne, som står støbt på klokken. De store klokker blev ophængt i et klokketårn, en campanile, om end de ældre klokker blev ophængt i en klokkestabel;

sådanne findes stadig i Danmark. Den strenge cistercienserorden gik mod for stor pragt, så de tillod kun mindre klokker i en tagrytter. Ofte anbragte man en lille tagrytter over koret, så en messetjener ved et reb, der gik ned gennem loft eller hvælving, kunne sætte en »messe-klokke» i sving lige før det øjeblik, hvor præsten under messen udtalte indstiftelsesordene, der gør brød og vin til Jesu sande legeme og blod. Denne skik er iøvrigt bevaret helt op til vor tid, til eksempel i Sct. Ansgars kirke i København.

Kirkeklokken blev tidligt betragtet som en hellig ting. I den katolske kirke bruger man at velsigne genstande til almindelig brug: skibe, biler, bygninger o.s.v. for at Gud må hjælpe os til at bruge dem i overensstemmelse med hans vilje. Man bruger at indvie genstande til religiøst brug, såsom krucifixer, rosenkranse, kapeller o.s.v. for at de bliver os til velsignelse. Men genstande med nær tilknytning til gudsdyrkelsen »konsekres» og kan så ikke bruges profant. Dette gælder alterkalke, højaltre, de hellige olier til konfirmation, dåb og sygesalvelse (med et misvisende ord kaldet for »den sidste olie») samt kirkeklokker. Det ældst bevarede ritual for klokkekonsekration stammer fra Spanien fra før år 712. Som alle gamle, romerske ritualer er det ret enkelt: med en indledende Exorcisme til uddrivelse af det ondes magt over alt jordisk, og derpå en velsignelse. Denne bøn siger bl.a.: »Når klokken ringer for at forkynde om alle slags prøvelser, som vi fortjener for vore synders skyld, så lad dit folk komme godt der igennem og kunne glæde sig over, at det har været prøvet».

I Gallien udviklede der sig imidlertid meget rige liturgier også hvad klokkekonsekration angår. Da Sct. Ansgars kirkes klokker blev konsekreret af biskop Th. Suhr (konsekrationer foretages i regelen af en biskop), indledtes med en Exorcisme. Dernæst indviede biskoppen vievand, hvormed klokkerne blev tvættet. Så følger den egentlige Konsekration, der dels består i salvelse med de

hellige olier og dels med bøn. Biskoppen tegner med olien kors på hver klokke og siger: »Herre, helliggør og konsekreer denne klokke (signum) i Faderens, Sønnens og Helligåndens navn. Fred være med dig». Endelig velsigner han røgelseskor-nene, som kastes ned i et røgelseskar for hver klokke og røgelseskarrene anbringes under de ophængte klokker, så hele klokken tilrøges. Røgelsen er jo tegnet på »de helliges bønner», der skal stige op til Gud. Det er klart, at klokkerne er ophængt i et stillads på jorden. Ceremonien slutter med læsning af Lucas evangeliet 10,38-48, fordi stedet indeholder Jesu ord til Martha »om det ene fornødne», som klokkerne skal minde os om og kalde os til. Først så hejses klokkerne op i tårnet.

Klokkerne har altid været betragtet som en trosbekendelse. Det er også grunden til, at Sjællands biskop Jacob Peter Mynster nok ville gå med til, at den katolske menighed fik et »Capel» (andet måtte det ikke hedde, men ingen klokker. Således gik det til, at »Det catholske kapel» blev bygget i 1841-42 uden tårn og klokker. Men det kom altså til i 100 året for Grundloven, der gav fuld religionsfrihed. Klokkernes kalder irriterer mange mennesker idag på grund af den »støj» de forårsager, men det er budskabet, der irriterer! Men i mange byer bestemmer klokkerne dagens rytme og det vil indbyggerne ikke undvære. Alle kristne trossamfund har bestemte regler for ringningen, især før gudstjenesterne. I katolske kirker har klokkerne desuden en funktion i liturgien. Skærtorsdag ringes der med fuld kraft under messen, når »Gloria» (Ære være Gud i det høje) synges, men så tier de, indtil Gloria atter istemmes Påskemat. Mange steder »ringes en festdag ind» aftenen før. Ligeledes når »Te Deum» (Store Gud vi lover dig) synges. Jeg har oplevet, at man sine steder ringer med »døds-klokken», når et menneske er ved at dø for at opfordre de troende til at bede for den døende. I katolske kirker anvendes ofte mindre klokker inde i kir-

ken til at give tegn med for at varsko menigheden vedrørende messens forløb. Det kan være praktisk i store kirker, hvor afstanden til alteret er betydelig. Derimod har den katolske kirke altid været tilbageholdende med at bruge klokker til nationale festdage. Men vi forstår idag godt, at klokken kunne bruges til at varsko, når ildebrand brød ud i byen, når en katastrofe truede eller fjenden nærmede sig. I Frue kirke hang således en »Stormklokke«.

Den faste aftenringning går tilbage til ca. 1300. Den skulle minde om Engelens Budskab til jomfru Maria, og den opfordrede folk til at fremsige »Ave Maria« (Hil dig, Maria) og naturligvis ikke for »at ringe solen ned«. Noget senere begyndte man på at ringe om morgenen og i samme anledning. Men først omkring 1500 blev det skik også at ringe midt på dagen. Fra da af ligger rituallet fast, og det lyder således:

KVINDE I DEN SPLITTEDE KIRKE

DEN splittede kirke er et vidt begreb! der ligesåvel kunne omfatte vores folkekirkelige stridigheder som de helt store – historiske som nutidige splittelser og opspaltninger i kristne konfessioner og nuancer indenfor disse.

Men da vi jo alle i vores dagligdag har rigelig berøring med folkekirkelig splittethed og spændingerne derved, vil jeg her tillade mig at bevæge mig indenfor større horisonter og tidsrum.

Den splittede kirke og spændingerne derved: helt foran i vores Bibelbog tales derom, – i Kain-Abel-historien. Vi kender den alle ud og ind, men i en prædiken holdt nu i Hamborg den 6.6.1984 i St. Petrikirken (indenfor en økumenisk Gebetswoche) mærkede jeg for første gang, hvordan denne gamle beretning anklager vores allesammens selvtilfredshed og selvsikkerhed m.h.t. egen »rigtig«

Herrens engel bragte Maria det glade budskab. Og hun undfangede ved Helligånden. Hil dig, Maria, fuld af nåde. Herren er med dig. Velsignet er du blandt kvinder og velsignet er dit livs frugt, Jesus. Hellige Maria, Guds moder, bed for os syndere nu og i vor dødstime. Amen.

Se, jeg er Herrens tjenerinde. Det ske mig efter sit ord. Hil dig Maria ... Og Ordet blev kød og har boet iblandt os. Hil dig Maria ... Lad os bede: Herre, udgyd i vore hjerter din nåde for at vi, som ved engelens budskab har erkendt Kristi, din Sønns menneskevordelse, ved hans lidelse og kors må føres frem til opstandelsens herlighed. Ved Kristus, Vor Herre. Amen.

Bønnen ledsages af tre gange tre bedeslag og går så over i kontinuerlig ringning.

Kjeld Geertz-Hansen
Sognepræst v. Sct. Ansgar 1940-75

trosbekendelse og egne rigtige gudstjenesteformer.

Ved denne gudstjeneste nu i Hamborg brugtes Lima-liturgien. Så vidt jeg ved, er det nu efterhånden gamle »Lima-dokument« også kommet på dansk.

Selvfølgelig samledes man om teksterne fra Johannesevangeliet, hvor Kristus beder for og beder om vores enighed og vores væren ét med Ham og Faderen.

At vi som kristne forkyndere (forkyndere i ord og gerning) først bliver troværdige for udenforstående, når vi er en enig, en usplittet kristenhed, er klart for alle, men – understreges der i prædiken – dette er ikke hovedmotivet for vores økumeniske bestræbelser, – hovedmotivet er: at KRISTUS lider, lider under vores opsplittethed i konfessioner og meninger og lider under den måde, vi omgås hinanden på.

Kristi legemssår bløder og har nu –

forvoldt ved os – blødt i alle disse snart 2000 år!

»Vores Kains-behov, vores Kains-ønske om, at røgen fra mit alter skal være Gud mere velbehageligt end røgen fra min broders alter, denne Kains-drift holder alle Kristi legemssår åbne ...« blev der sagt i prædiken nu i Hamborg.

Men ... siger vi nu alle med næsten én mund: der er dog også Bibel-beretningen om, at Jesus selv blev vred, vred over den måde templet brugtes! Han blev så vred og hensynsløs, som vi næppe kender Ham fra nogen anden livssituation, – vred over *forkert* gudstjeneste! Over majestætsfornærmelse overfor Gud og overfor Guds tempel, – Guds Kirke!.

Sådan står vi så dér: splittede i vores kamp mod splittetheden!

Dog er der endnu noget ordnende og grundlæggende, når vi som mennesker selv går til tempelrensning, ... drives af vores amvittighed til denne smertelige og farefulde metier!

Grundlæggende er – som det var hos en Martin Luther –, at vi må adlyde Gud mere end mennesker og menneskelige forordninger. Og grundlæggende er: at vi *ikke* vil »smide barnet ud med badendet«.

Re-formation kalder vi det, der skete indenfor den kristne kirke ved Luther og Zwingli, Calvin, Hans Tavsén, d.v.s. en renelse, en tilbageførelse til den oprindelige og (så vidt det er menneskemuligt!) *rene* form for gudstjeneste.

Re-formatio kalder de højkerkelige herhjemme deres tidsskrift og antyder hermed også, at det er en renselsesproces, der ligger én på sinde.

Det er pengebegær, magtbegær, forfængelighed man vil til livs indenfor Guds-huset, for dér har de ingen steder hjemme!

Mon hun helt har glemt hovedsagen ved dette foredrag? *Kvinden* i den splittede kirke? spørger I efterhånden! Men det har hun altså ikke!

Det særlige ved at være kvinde er vel det udpræget moderlige instinkt for det

eksistentielle!

Det vil i vores af kristelig holdning prægede sammenhæng sige: et moderligt instinkt for at opretholde vore børns – og overhovedet – vore medmenneskers eksistens som Kristus-forbundne. I kvindeligt og mandligt levemåde og fremgangsmåde kan der ofte afspejles forskelligheder svarende til de to meget forskellige: Descartes og Bibelens Maria!

Forskelle som imellem: »Cogito ergo sum« og dette: »... men Maria beholdt disse ord (og begivenheder) ... og bevægede dem i sit hjerte«. –

Jeg vil gerne have lov at blade rundt i fortid og også nutid med mine kvindfortællinger: Først et spring helt tilbage til middelalderen til ca. 1303. Da fødtes i fornem adelsslægt Birgitta v. Brahe i Sverige. Som et af de mennesker med en ganske særlig formuenhed og gudhengivenhed, som én, der uden at spare sig selv levede for at udstråle Guds kærlighed til menneskene og i alt adlød GUD mere end disse, er den svenske Birgitta et værdigt emne for os her!

Og nu gør vi igen et gevaldigt hop – fra ca. 1300 til den 4.4.1523! Personen, jeg nu vil – her bare strejfe – er Katharina v. Bora, altså igen en adelig dame!

Hun blev Luthers hustru, hun blev i sin flittige omsorg (og strenge husregiment!) til en vis grad forbillede for så manges evangelisk husmor med stor husholdning, gæstfrihed, små pengemidler og mange børn! Kort sagt en almindelig præstegårds- og lignende husholdninger rundt om i vore lande efter reformationens indførelse.

Den 4.4.1523 flygtede Katharina v. Bora sammen med 8 andre nonner fra det kloster, deres forældre havde anbragt dem i. Bemærkes må vel, at de smukke adelige døtre for det meste blev tidligt og *godt* gift! De, der anbragtes i klostre, var sjældent skønheder! Men videbegærlige og intelligente var sådanne unge nonner. Og i deres kloster studerede de – sikkert som forbuden lektur! – Luthers skrifter. Og han blev deres »fan«! Og hans lære blev dem som en

åbenbaring.

Så flygtede de altså tilsidst ... ud af indespærretheden, den åndelige som klostermurenes! Og det gik yderst dramatisk til: en sildehandler, der drog fra by til by med sine varer, tog dem med i tomme sildetønder og satte dem af foran Luthers hus! Den lærde hr. dr. Martin Luther — 16 år ældre end Käthe (som hun siden kom til at hedde) — var ret i vildrede med, hvad han skulle stille op med disse nye hengivne disciple!

De blev foreløbig anbragt i husholdninger rundt om i Wittenberg, bl.a. hos byskriveren Reichenbach. Käthe hos borgmesteren, den kendte kunstmaler Lukas Cranach. Frk. v. Bora var just ikke beskeden i valget af sin omgangskreds eller i bedømmelsen af eget værd! — Men: hun var også noget værd! Den 13.6.1525 blev hun viet til dr. Martin Luther, og med en vældig energi og udholdenhed lykkedes det hende at skaffe orden både i husholdning og økonomi!

Der var mange ikke-betalende logerende at holde i ørerne! (eller at smide ud!). Luther fortæller selv, at hans seng ikke var blevet redt et helt år, da han selv skulle sørge for det hele — før Käthe kom til!

Käthe blev en forbilledlig mor og husmor, og hjemlivet var ikke bare præget af strenghed og orden, men så sandelig også af det musiske. Selv kalder Luther musikken »Frau Midica« det højeste og rigeste at være i — næst efter teologien! Luther sang, spillede og komponerede selv. Men nu og da kaldte Luther sin Käthe for *der Käthe* og ville dermed antyde, at Käthes vilje var så stærk som nogen mands!

Da Wittenberg — efter Luthers død 1546 blev indtaget af kejseren, måtte hun forlade byen. Og hun var på vej til *København*. 1548 kunne hun dog vende tilbage igen. Hun fik understøttelse fra forskellig side, også fra vores danske kong Christian den 3., der jo var en stor Luther-beundrer, og i hvis regeringstid reformationen indførtes i Danmark 1536.

Og nu kommer så springet op til os her, i hvert fald foreløbig til ca. 1938.

Vi to, min mand og jeg, var dengang ikke gamle, og vi var grebne af »Singbewegung«, noget, der i Tyskland fulgte efter vandrefuglebevægelsen.

»Singbewegung« og i det instrumentale: »Die musikalische Erneuerungsbewegung« — at komme i berøring med den betød at føres bort fra alt det tilfældige og selvudvalgte ind i en ny og velsignede bundethed, føres ind i de store og altidige og oprindelige livets rytmer: døgnets, kalenderårets, og: KIRKEÅRET's. »Singwochen« afholdtes, tit under *meget* primitive former! Men man længtes jo som storby- og industrimenneske med en sand rousseausk hengivenhed »tilbage til naturen«! til det primitive. »Sing- og Musizierwochen« afholdtes under geniale musikledere som Walther Hensel, Fritz Jöde, Georg Götsch o.a.

Det betød, at der blev sunget mange gamle med omhu udvalgte sange i vores hjem og i vores omgangskreds, i kor og musicerende grupper sluttede man sig sammen, og børnene var så vidt muligt med i det hele.

Da Tyskland jo rummer både katolikker og protestanter (vort hjem var protestantisk) — var der mange fromme og ædle Maria-sange blandt det, vi sang i hjemmet og andet steds.

Nogle af disse sange har jeg oversat til dansk, for vi kunne ikke undvære dem i dansk sprogområde.

Eksempler: »Es sungen drei Engel« — NB: Hindemiths »Mathis der Maler« har denne som motiv:

»Unsre liebe Fraue, die wollt auf Vanden gehn
Maria durch den Dornwald ging« o.a.

Den to-stemmige gamle kanon af Krusius »Ave Maria gratiosa« forblev som en af smås og stores allerkæreste og fornemste ved den store RO, den udbreder.

1938 var vi i september helt nede i grænsebjergene til Böhmen, hvor en af Walters (min mands) studievenner, der

var blevet mere velhavende end vi! — havde bygget sig et skønt bjerghus (med husbestyrerinde i!) til egen og venners rekreation.

Vi havde dengang 4 børn, de ældste var bundet af skolegang, en 7-årig og en 2-årig pige var med. Også Arnfreds datter fra Askov, Birgit, var med, så alt i alt kunne vi synge — også flerstemmigt — med den besætning!

Vi gik vore skønne og ensomme bjergture. Et lille katolsk kapel var at nå fra vores flotte hus. Derinde brændte den evige lille røde lampe, og det guddommelige var ligesom til stede dér i ensomheden i den storslåede bjergverden. Walter og jeg gik ret regelmæssigt dertil og havde så vores yngste lille to-årige Gerlind med. Hun plukkede og bragte blomster til at stille foran Maria-billedet derinde. Og vi to sang så Krusius' højtidelige kanon: »Ave Maria gratiosa«. Derved fik den lille kirke navn. Den hed nu for Gerlind »Maia-osa-kirke«. Og så blev den til en næsten daglig fornødenhed!

Vi springer nu frem til 1944. Bomberegnen over Hamborg syntes tiltagende, som sommeren skred frem. De to ældste drenge og den ældste pige (nu 13 år) var langt borte og i bombefrit område helt nede mellem Ulm og Bodensee i Sydtykland. På klosteret i den lille by Unter Marchthal var det nyoprettede Musisches Gymnasium i funktion, var evakueret dertil efter total udbombning på hjemstedet: Frankfurt am Main (heldigvis var alle de »musiske drenge« samlet sammen gennem musiklærere fra hele Tyskland og Østrigs skoler, fra 12-årige og opefter!) — heldigvis var alle disse drenge på koncertrejse, da bomberne ødelagde deres skole i Frankfurt.

For mig (jeg var under hele krigen uden min mand i Hamborg) — for mig var det dér om sommeren 1944 meningsfyldt at tage med mine resterende 3 små piger derhen, hvor de tre »store« havde deres hverdag, så vi drog afsted sydpå — indenfor Tyskland — i juni 1944 — og helt til september blev vi borte fra vores store Hamborg-lejlighed,

dermed borte fra nætternes kælderophold og døgnenes livsfare.

Men der var fyldt med mennesker, også i den fredelige lille landsby Unter Marchthal. I en lille beskeden pension »Bahnhofswirtschaft« fandt jeg sluttelig logis for mig og mine to yngste — en 3-årig og en 5-årig lille pige, den 8-årige måtte sove andetsteds — hos en brav stedlig skomager.

Værtinden for den lille restaurant »Bahnhofswirtschaft« var en resolut og flittig kone, der yderst modvilligt optog os protestanter. Men da hjalp vores gode familieskik os: dette med at synge skønne sange sammen med børnene, både aften og morgen sang vi jo, og af hjertens trang — ikke, fordi vi ville opnå noget!! Vi sang også alle Maria-sangene, som vi plejede. Det gav en god husatmosfære!

En aften husker jeg, hvordan min energiske værtinde ligesom en beskyttende høne stillede sig imellem mig og den vist 17-årige datter! Jeg ville spørge om et eller andet, og moderen og datteren var (det forstod jeg senere) midt i en husandagt, som jeg altså forstyrrede. Selvfølgelig trak jeg mig straks tilbage, men denne mor, der ængstedes for at fremmede, der med fremmedatmosfære var trængt ind i deres lille hus, skulle forstyrre denne for moderen sikkert allerede faretruende datter, skulle forstyrre datterens gode aftenbønnens vane og from og samlet gudhengivenhed, ... denne opskræmte mor har tit siden været mig illustration for, hvad vi mødre kæmper for — og mod!

Som eksempel på, hvordan i en katolsk stille egn fromheden ligesom udbreder sig fra vejenes krucifixer og hverdagens fromt besøgte, altid åbne kirker, kirker, hvor røgelsesduften bliver hængende efter hverdagens messegudstjeneste — som eksempel på »fromheden i atmosfæren« står her vores 8-åriges første digte: Gerlinds »Es leuchtete vom Stern einen goldenen Strahl« og: »Jesus Christus Friedensreich«.

Det nye tidsrum, jeg nu vil springe over i, er fra 1946 til ca. 1956 — altså

krigen er forbi.

Vore ældste tre børn studerede i København. Mine forældre dér havde husrum og *hjerterum* til dem. Tilmed er studiet i Danmark som bekendt gratis, til stor forskel fra Tyskland! Og sluttelig var jo Hamborg (der jo ellers ville have været et naturligt udgangspunkt for vore børn) endnu præget af ruiner og hungersnød og al den uregelmæssighed og studietidsspil, som sådant fører med sig.

Heldigvis havde vi i hele vort lange ægteskab haft dansk som hjemmesprog, sprog for vores PRIVATVERDEN!! Det kom nu de studerende i København til meget stor nytte.

Som sikre korsangere opfordredes vore to sønner oftere til at stedfortræde som kirkekorsangere. Det blev en overraskelse for dem: man blev *betalt* for sådant i Danmark (i Hamborg havde det »bare» været en ære, når man værdigedes til at være med i St. Michaeliskoret!). Og koret gik sin vej under prædiken! Så var der selve koral-melodierne, også almindeligvis liturgien: i udlirede kraftløse satser!

Musikeren af de to søgte til sidst hen til den katolske gudstjeneste, dér var en musiker som Lewkovitch! Og vores ældste søn forberedte sig sluttelig til at konvertere til katolicismen.

Jeg glædede mig over det, glædede mig over, at en ung søgte bundethed og, hvad jeg kalder: *en forpligtende kristendom*. Men jeg var ked af, at hans musiske formuenhed ikke skulle komme vore evangeliske Michaels-Brøder og Berneuchener kredse i Tyskland til gode.

Min mand ville, at vores søn skulle vide noget om, hvordan den katolske kirke virkede på andre steder end i København, f.eks. i rent katolske lande. Walter var lige kommet tilbage fra en arbejdsperiode i Argentinien. Beskrivelse af katolske kirkelige tilstande *dengang* (ca. 1950) virkede afskrækkende for en, der endnu stod foran valget imellem de to konfessioner.

Jeg ved, at jeg selv dengang gjorde

mig for urealistiske, måske for hovmodige tanker m.h.t. hvad vi mennesker overkommer på *egen hånd* af religiøst sjæleliv.

Selv holdt jeg mig til professor Skydsgaards kredse, når jeg var i København, og syntes, der måske var større personlig ansvarlighed for kristne overfor bønslivet og kirkegangens vedligeholdelse, når man var evangelisk — der forlangtes ligesom mer af den enkelte!

Gik det mon ikke for let og simpelt til, når man var katolik? Med alle de stilladser og den intime haven hånd i hanke med alle kirkens får?

Siden har jeg bittert indset, hvor let det religiøse liv indenfor en folkekirke udtørres! Først og fremmest af mangel på forpligtelse til regelmæssigt at indtage åndelig næring!

Dertil indser man, hvilken rolle mangel, dårlige vaner og, *hvad der er almindelig skik og brug* i ens samtid har, man indser chokeret, hvilken rolle sådant spiller i liv og dagligdag!

Man oplever som evangelisk, hvilken slagkraft »det nye dogme» fik, dogmet om, at man da ikke behøver at gå i kirke for at være en god kristen! Man tænker som gammelt menneske: det er dog vældigt, som gamle Moder Kirke er viis og altid har kendt sine pappenheimere! Og her tænker jeg på Moder Kirke i katolsk klædebon.

Selv var jeg på det tidspunkt sammen med vore tre yngste bundet til Sydslesvig, kun tanker og ferier forbandt mig med København og mine dér. Jeg var skoleleder for en lille dansk skole i Ellund, 10 km vest for Flensborg. Et herligt arbejde med 18 børn i alle aldre, 18 »motiverede», der selv syntes, det var godt med regelmæssig skolegang efter krigstidens uafbrudte uregelmæssigheder. Den 26. september (Christian den 10's fødselsdag!) 1946 drog jeg med vore tre småpiger ind i Ellunds hjemlige skolebarak.

Og straks kom bitre erfaringer med »den splittede kirke»! Den 31. oktober var en dag, hvor vi som familie i Ham-

borg altid havde været i kirke, små og store sammen.

Så samlede jeg da hele min skoleflok til kirkevandring over markerne ad den urgamle kirkesti fra Ellund til Handveds kirke, den hele sognet hørte ind under, den, hvor børnenes forældre var døbt og viet i og bedsteforældrene begravet fra.

Vi blev — for mig helt overraskende ovenud venligt modtaget af den tyske præst!

Men siden skummelt set på, både af »Speckdänen» og af de 110 %'s dansksindede, som der dengang var mange af i Sydslesvig!

Ved et dansk-tysk kirkestævne prædikede i de år engang Haldor Hald i Mariakirke i Flensborg. Da han fra prædikestolen sagde ud over den stopfyldte kirke: »Hvis der nogen steder skulle findes virkelig motivation for økumene, så måtte det være her i denne tysk-danske by!» Det var så overvældende talt ud af mit hjerte, at jeg sad dér og græd — midt i kirken!

Hjemme i Hamborg, hvor min mand endnu boede de første år af min Sydslesvig-tid, klagede jeg min nød over manglende kristen kærlighed mellem kristne deroppe, hvor nu min hverdag var, klagede virkelig ud af det dybe til en af vore sognepræster ved kirken, vi i Hamborg var stærkt knyttet til.

»Kære fru Deckert», var svaret, »vidste De ikke det? Enhver synger dog: »Ein feste Burg ist *unser* Gott», »En fast borg er *vores* Gud, *min* Gud!»». Jeg var nu og da så forvirret af dette hovmod mellem kristne, at jeg syntes, man burde bede Fadervor på et andet sprog end modersmålet, hvis dette var gået hen og blevet en *afgud* for én!

Ja, jeg ved, at jeg en sommernat, hvor atmosfæren igen havde været overhedet dansk og tyskforagtede, oplevede, at Fadervor først fik sin virkelige Gud-forbindende kraft, broen for Guds nåde, da jeg bad det *på tysk*!

Der var i sandhed store spændinger i luften, ikke mindst inden for kirkelige

kredse.

Men vi forlader Ellund og Sydslesvig og hopper ind i vores sidste Hamborgerperiode, der var fra 1956 til 1961 (da vi landede i Strib! tiltrukket af de nu voksne og herboende børn).

1956: da havde Hamborger Stat bygget så mange huse til sine embedsmænd — og ruinerne var ryddet, så også vi, der ikke gerne ville bo for indespærret, vendte hjem til storbyen. »Vi» omfattede os to forældre og de yngste piger, der nu er 15 og 17 år gamle, stod i uddannelse.

I Reinbek uden for Hamborg (som omtrent Allerød fra København) kom vi til at bo, en katolicismens højborg i kulturelle kredse. En lille meget smuk og moderne katolsk kirke var vores nærmeste kirkerum, men i den evangeliske stedlige kirke pulserede det også, og vi var snart indlemmede dér.

Juleaftens midnatsgudstjeneste var dog kun at finde (dengang) hos katolikkerne, og så gik vi derhen.

To store skoler — Gymnasium og »Oberschule» — altså som en dansk real-skole — lå side om side i Reinbek, hver af dem fulde af skole-ærgerrighed! Dog indenfor lærerstanden dér (det var evangeliske skoler) var lærere af særlig karat, der arbejdede for økumene — netop i Reinbek! Og det blev på baggrund af stedets religiøse spændinger en stor, stor oplevelse, da det fra protestantisk side lykkedes at fylde den ene skoles store festsal med både katolikker og protestanter omkring et økumenisk foredrag, hvori det bl.a. hed: »Den sande kirke går tværs igennem konfessionerne — også igennem sekterne! Den sande Kirke véd Gud om».

Da vi dér — katolikker og protestanter højt og i *fællesskab* bad Fadervor, da var det igen en »stjernestund»!

Også for det unge ægtepar, der boede i vores hus i lejligheden over os, og hvor den unge mor ved en tilfældig visit hos mig havde set den lille Madonna-figur, jeg har i soveværelset, og som stod dér med en lille vase foran! Hun brød gan-

ske simpelt ud i tårer ved synet og lettede en hel masse ud af sit hjerte. Opdraget katolsk var hun, for at ægteskabet skulle være legalt, blevet evangelisk, men sad nu helt elendigt imellem stole, for hendes mand var en ganske almindelig kirkelig uinteresseret »folkekirk-kristen»!

Den lille begivenhed med madonna i soveværelset blev begyndelsen til et godt venskab. Og manden blev ivrig deltager i kredse, der senere udviklede sig til et evangelisk broderskab, »Die Ansverusbruderschaft», bestående af lægfolk i alle aldre, lægfolk og teologer, alle passer deres daglige dont, men har deres Bruderschafts-Haus, »Ansverushaus» i det nære Aumühle ved Sachsenwald, de store skovstrækninger nordøst for Hamborg. Ansverushaus har den vidunderlige egenskab at tiltale og tiltrække nutidige unge!

Og forbindelsen med det store øku-

meniske center: klosteret Taizé i Frankrig er også toneangivende.

Det er et gæstehus (let at nå med Hamborgs S-bane), som det i sandhed lønner sig at gæste.

Kristi legemssår bløder — ved vores splittethed og vores hjertens hårdhed. Det er også, hvad Taizé-brødrene frem for alt vil råde bod på. Og med dem de mange, mange nye økumeniske kredse, der skyder frem — næsten som paddehatte i alle disse år!

At hjælpe hinanden til at finde frem til at leve i en i dagligdagen forpligtende kristendom og at finde former for *regelmæssige* åndelige måltider! og *fælles* lovsang. Det er nok det, vi alle længes efter. Og helt eksistentielt trænger til!

Margit Deckert

(Holdt som foredrag på familielejren på Sundeved-Centret i juli 1984).

»HÖJ JUBEL TILL HERREN»

UNDER dette motto indbød vør søsterorganisation aKF i Sverige til kirkedage i Uppsala i dagene fra den 29. august til den 1. september. Og som det måske er bekendt for Re-formatios læsere, blev der arrangeret en tur fra Danmark og derop. Syv danskere deltog i kirkedagene i Uppsala. Vi kørte fra Danmark den 28. august og første station på vejen var Vadstena, hvor vi overnattede hos Mariadøtrene. Vi boede i deres gæstehus »Mariafred». Inden vi gik i seng sang vi completorium i et lille bederum der kunne minde lidt om kapellet på Collegium Trinitatis, og inden vi kørte videre næste morgen holdt vi nadvergudstjeneste sammen med søstrene i deres huskapel. Vor næste station var brødrene i Östanbäck. De bød os på middagsmad og vi sang sekst og non sammen med dem.

En time før kirkedagene skulle begynde, nåede vi frem til Helligtrefoldighedskirken i Uppsala, og vi var de første, og det så egentlig ud som om der ingen ting skulle være. Der var ingen mennesker og kirkedøren var lukket. Men pludselig sad vi torsdag den 29. august i Uppsala i en fuld kirke og sang vesper. Og sådan fortsatte det til søndag den 1. september kl. 17 med den afsluttende vesper: gudstjenester med mange deltagere afbrudte af saglige og oplysende foredrag af bl.a. en biskop fra England, en metropolit fra den ortodokse kirke og en munk fra Polen.

Det var i år 25'ende gang man holdt kirkedage i Uppsala, og i den anledning blev søndagens højmesse transmitteret i svensk TV. Det var for mig en stor oplevelse at få lov til at være en af de 12 præster der skulle uddele den hellige

nadver. Efter en sådan oplevelse kan man godt klare dagen og vejen en tid endnu!

På kirkedagene var nogle af foredragene også præget af, at det i år er 50 år siden Fader Gunnar udgav sin bog »Kirkelig Fornylse». Jeg kan i den anledning ikke lade være med at nævne Hans Justesen og Collegium Trinitatis. Hans Justesen må have haft forbindelse med Fader Gunnar helt tilbage til 30'erne, og han er den, som har gjort den danske kristenhed opmærksom på de katolske bevægelser i den svenske kirke. Jeg mindes Just engang sagde, at han var uenig med Fader Gunnar om penge, om vi skal leve i pragt og herlighed eller om vi skal

leve fattigt og beskedent. Af gode grunde måtte Just vælge et liv uden ydre pragt og vel nærmest i fattigdom, men han var dog så rig, at han inden sin død kunne stifte et legat, hvis midler skal gå til kirkelig fornyelse. Derfor kunne vi i Re formatio skrive at der ville blive ydet tilskud til rejsen til Uppsala. Om det er dette økonomiske tilskud eller om det er helgenskarens forbøn der i år fik mig til at rejse til kirkedage i Uppsala ved jeg ikke, men jeg er glad for, at jeg rejste derop, for vi har brug for at mødes omkring Guds Ord og Sakramente og vi har brug for at knytte kontakt over landegrænserne.

Knud Christensen

LÆST

I hellig tjeneste, ved Poul Ulsdal og Christian Braw. Kirkelig Samling om Bibel og Bekendelse 1985. 11 sider. Kr. 5,-.

P OUL Ulsdals bog »Tjenesten ved alteret» handlede om præstens praktiske tjeneste (»præstens opførsel»), og den har fået en god modtagelse, også i pressen.

Nu følger så en lille pjec »I hellig tjeneste». Den er skrevet af Christian Braw, Lund, og bearbejdet efter danske forhold af Poul Ulsdal. Den er først og fremmest beregnet på at give kirketjenerne (hvor de er alene på landet og kordegnene i byerne) oplysning om alle de ting, der hører gudstjenesten til, og om hvordan man skal omgås dem, og hvor de skal anbringes. Det er meget nyttig læsning, som »almindelige» kirkegængere kan have glæde af at læse.

Hvis man tænker på at forære pjecen til sin kirketjener, skal man nu nok tænke sig godt om. En kirkelig medarbejder, der har et levende gudsforhold og som har sit hjerte med i gudstjenesten, vil sikkert have glæde af og blive beriget ved at læse den. Men hvis dette ikke er

tilfældet, kan det måske få den modsatte virkning. Og det var jo ikke meningen.

En tegning af Margareta Okkels illustrerer et alterbord med »alt på den rette plads».

Pjecen fås ved henvendelse til Kirkelig Samlings Bogekspedition, Kirkegade 88, 6700 Esbjerg.

Axel Madsen

Danmarks og Norgis Kirke-Ritual, 1685-1985. Genudgivet efter Førsteudgaven af Udvalget for Konvent for Kirke og Theologi, 1985. 203 sider. 219,60 kr.

DET må hilses med Tilfredshed, at ovennævnte Skrift genudgives i Anledning af 300-Året. Det er så meget mere kærkomment, som der i officielle Sager af kirkelig Art Gang på Gang henvises til Kirkeritualet. De fleste Præster har ikke haft mulighed for at efterse Henvisninger ved Kilden. Den får de her.

Mange af Bestemmelserne er jo stadig gældende — i Overensstemmelse med gældende Praxis om, at det een Gang autoriserede stadig har Gyldighed — medmindre det udtrykkeligt er erklæret uden for Brug. Visse Modifikationer, som Noteapparatet (ved Urban Schrøder) angiver.

Ønsket om liturgisk Uniformitet efter Enevældens Indførelse er et væsentligt motiv til Rituallets Fremkomst. En nærmere Redegørelse for dets Genesis er givet i Sv. Borregaards omhyggelige Undersøgelse i »Danmarks og Norges kirkeritual af 1685», Teologiske Studier Nr. 13, Dansk teologisk Tidsskrift. II Afd. G. E. C. Gads Forlag, København 1953.

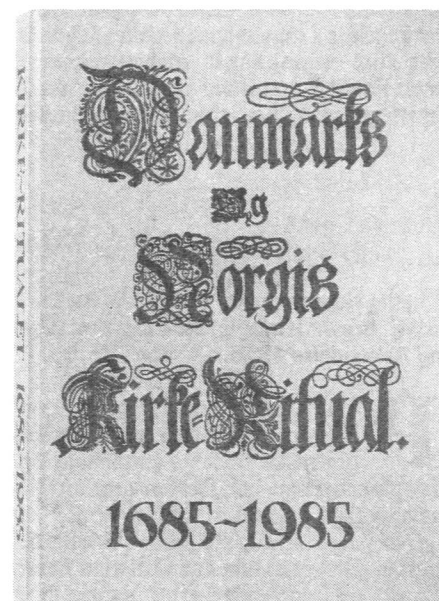
Sigtet i Rituallet betegner jo — stort set — et Brud med Kirkeordinantsen af 1539, navnlig i den klare Opdeling i en Forkyndelsesdel og en evt. tilføjet Nadverdel. Der skelnes stadig mellem Land- og Byforhold med de sporadiske Brug af Latinen i visse liturgiske Led. De gamle Ordinariusled (Kyrie — Gloria — Credo — Agnus Dei) i Salmeform har i Strukturen mistet noget af den egentlige Funktion og tålte som bekendt ikke det Slid, de blev udsat for, ligesom Epistalsalmen må siges at være en tvivlsom Nydannelse. Det gælder også Dåbsplaceringen og Delingen af »ægte» og »uægte» Børn, om end denne er ægteskabsretligt forstået Interessant er Omtalen af Hverdagsgudstjenesterne.

Meget virker antikveret på os i Dag. Således Bestemmelserne om Barselkvinder og Jordemødre m.m. (Kapitlerne III, VI og VII). Afsnittet om Skriftemål og Afløsning kunde nok med Udbytte studeres af moderne Præster, for hvem Absolutionen ofte kun er blevet en Form for ubetinget Nædesforkyndelse for al Folket. Det samme gælder Fremhævelsen af den ægte lutherske Nadverlære om Realpræsens i de indviende Elementer. De pastoralteologiske Afsnit kan iøvrigt nok have mere end historisk Interesse Om Alvoren og Meningen med det kristne Ægteskab siges der således mangt og meget til Påmindelse i vor Tid,

hvor Ægteskabsinstitutionen er vaklen- de i Samfundet.

Om Rituallets Syn på Biskoppen, hans Ordination og Embedsfunktioner, er der blevet sagt, at det er »højkeligt». Mange af os i Dag vil vel finde denne Betegnelse misvisende, selv om den Vægt, der lægges på Embedet og dets gudgivne Myndighed virker befriende i god Forstand.

Urban Schrøder giver en god, omhyggelig og grundig kommentar til Rituallets

Tilblivelse og Tekst med mange relevante Oplysninger. Man mærker (måske lidt for meget) Forfatterens egen kirkelige Anskuelse skinne igennem i Redegørelsen.

Indirekte er Kirkerituallet et godt Vidnesbyrd om den Spænding, der latent er til Stede i Forholdet mellem Stat og Kirke. Også efter Overgangen i 1849 til »Folkekirke» består Konfliktstoffet og har i sin Uafklarethed været virksomt ved aktuelle Problemers Løsning. Også af den Grund er Genudgivelsen værdifuld at beskæftige sig nærmere med.

O. Lund Pallesen

APOSTELREMSEN

Tekst og musik: Hans Blennow

TIL KALENDEREN

ÅRSMØDE PÅ GRAN, NORGE

Fra den 10.-13. januar 1986 afholder Kirkelig Fornyelse i Norge sit årsmøde på Gran. Emnet for stævnet er: Eva-Maria-Kirke.

FÆLLESSKABET KIRKELIG FORNYELSE

afholder årsmøde i Åbyhøj kirke og menighedshus ved Århus 8.-10. maj 1986. Tema: Mægtigste Kriste, menighedens Herre.

DE KØBENHAVNSKE KIRKESTÆVNER

Lørdag den 15. februar 1986 er der kirkestævne kl. 14.00 i Sankt Jakobs Kirke, Østerbrogade. Foredrag ved Ole Skjærbæk Madsen over emnet: Kvindens plads i kirken.

KIRKELIG FAMILIELEJR

Familielejren vil finde sted fra den 19. til den 26. juli 1986, forventelig på Sundved-Centret.

Familielejrudvalget

RETRÆTE

for mænd hos Mariadøtrene i Kollund den 22.-25. september 1986.

LÆSERBREVKASSE

På et redaktionsudvalgsmøde i september 1985 har redaktionen af Re-formatio besluttet, at vi gerne vil lave en læ-

serbrevkasse. Breve sendes til redaktøren, som så vil sørge for, at brevene bliver besvaret.

ER DU EN AF DE 44

der endnu ikke har betalt for 1985?

Se satserne for abonnement for Re-formatio og for kontingent til Fællesskabet Kirkelig Fornyelse på bagsiden.

Bemærk ændringen i kassererens postnummerbetegnelse, ikke 1814 København V, men 1814 Frederiksberg C.

Spar ærgrelsen for at få en rykkerskrivelse ved årets udgang.

Send hellere i dag restancen:

Fælleskabet Kirkelig Fornyelse
Kassereren
Carit Etlars Vej 5, 1. th.
1814 Frederiksberg C

Postgirokonto nr. 208 8142

I STEDET FOR BLOT ET JULEKORT

Umiddelbart efter at dette nummer af Re-formatio er færdiggjort, er der kommet en ny udgave af Poul Ulsdals julepjece, »Den meningsfyldte Jub«, hvis første udgave udkom i 1975.

Denne nye udgave er nysat i det dobbelte format (A₅). Der medfølger en konvolut samt et dobbelt julekort i samme format som pjecen og med Poul Exners tegning på forsiden. Alt dette kan fås for kun 10 kr. plus porto.

Skriv og bestil hos Kirkelig Samlings Bogeekspedition,
Kirkegade 88,
6700 Esbjerg.

Eller ring til 05-13 81 05.

INDHOLDSFORTEGNELSE 1985

<i>Blennow, Hans</i> (v/Poul Pedersen):	
Apostelremsen	109
<i>Braw, Christian</i> v/Poul Ulsdal: Død, opstandelse og himmelfart.	21
<i>Braw, Christian</i> v/Poul Ulsdal: Kirkens frihed.	92
<i>Christensen, Knud</i> : Læst: »tidens tegn».	16
<i>Christensen, Knud</i> : Læst: Poul Hansen: FDF/FPF bred folkekirkelig bevægelse eller kristelig/politisk sekt?	16
<i>Christensen, Knud</i> : Læst: Bent Dahl & Henri Nissen: Ud med sproget.	39
<i>Christensen, Knud</i> : Til mit gudbarn i anledning af konfirmationen	41
<i>Christensen, Knud</i> : »Høj jubel till Herren».	106
<i>Dam, Axel</i> : Konsubstantiation. Den hellige nadvers dobbelte natur	36
<i>Deckert, Margit</i> : Kvinde i den splittede kirke	100
<i>Exner, Poul</i> : Formandsberetning ved FKF's generalkapitel 1985	47
<i>Fog, Olav</i> : En kirkens søn. Læst: Poul Ulsdal: Guds og de fattiges ven	16
F.K.F., Landskonvent 1985, program.	19, 31
Forslag til dåbsritual for den danske kirke.	7
<i>Gautier, Didier</i> : Hold fred med alle mennesker, så vidt det står til jer!	85
<i>Geertz-Hansen, Kjeld</i> : Om kirkeklokker og deres brug.	98
<i>Hansen, Jørgen Emanuel</i> : Varia 1985	87
<i>Harder, Carsten</i> : Una sancta ecclesia	1
<i>Haystrup, Helge</i> : Lokalmenighed og kirkefællesskab	23
<i>Holthor, Gert</i> : Jesus beder for sin Kirkes enhed	65
<i>Jacobsen, Henrik Bo</i> : Nyttårstræf i Köln	54
Kirkelig Familielejr 1985, program	43
<i>Langkilde, Astrid</i> : Hvordan klarer jeg frisa?	80
<i>Lund, Arne J.</i> : Kirkens kjennetegn	52
<i>Mader, Rose-Marie</i> : Til eftertanke, papirklip	18
<i>Mader, Rose-Marie</i> : Evangelist-symboler	82
<i>Madsen, Axel</i> : Læst: Ulsdal/Braw: I hellig tjeneste	107
<i>Nalaskowski, Jan</i> v/ <i>Anette Kure & P. Østerby-Jørgensen</i> : Guds Moders placering og funktion i kirken i lyset af valfartsstedet »Jasna Gorá» i Czechochowa, Polen	55
<i>Nielsen, Henning Vad</i> (†): Engle — mystik og virkelighed	73
v/ <i>Nielsen, Johs. M.</i> : Den svenske kirkes fremtid	40
<i>Paavali, ærkebiskop af Karelen og hele Finland</i> : Ortodokse tanker om kvindelige præster	58
<i>Pallesen, O. Lund</i> : Læst: Danmarks og Norgis Kirke-Ritual 1685-1985	107
Selskabet Dansk Tidegærd: Sommermødeprogram 1985	42
<i>Solzenitzyn, Aleksander</i> v/ <i>H. J. Th. Mortensen</i> : Tale ved tildelingen af Templeton-prisen 10/5 1983	27
<i>Timiadis, Emilianos</i> v/ <i>Johs. M. Nielsen</i> : En kristen går mod strømmen	45
<i>Tønnesen, Terje</i> : Hilsen fra Norge til Danmark	79
<i>Ulsdal, Poul</i> : Om knæfald ved nadverindvielsen	6
<i>Ulsdal, Poul</i> : Den nye norske højmesse	67
<i>Østerby-Jørgensen, Peter</i> : Lægfolkets stille bønner.	4
v/ <i>Østerby-Jørgensen, Peter</i> : Otte teser om kirkernes genforening.	96

RESERVERET POSTVÆSENET

RE-FORMATIO

udgives af

Fællesskabet KIRKELIG FORNYELSE

Ansvarshavende redaktør:

Sognepræst *Knud Christensen*,
Kirkegade 9, 3600 Frederikssund.
Telefon 02-31 03 39.

Redaktionsudvalg:

Sognepræst *Ole Skjerbæk Madsen*,
Kleinsgade 2, 1976 København V.
Sognepræst *Anders Studsgård*,
Skovvænget 19, Skarrild, 6933 Kibæk.
Pastor *Poul Ulsdal*,
Kirkegade 88, 6700 Esbjerg.
Cand. theol. *Peter Østerby-Jørgensen*,
Bispehavevej 115, 2.tv., 8210 Århus V.

Ekspedition:

Bladet koster 60 kr. årligt i abonnement, — for
studerende 40 kr. årligt. Beløbet indbetales til
kassereren for Fællesskabet KIRKELIG FOR-
NYELSE, organist *Axel Madsen*,
Carit Etlarsvej 5, 1.th., 1814 Frederiksberg C.
Telefon 01-22 67 67 — Postgiro 2 08 81 42.

Fællesskabet KIRKELIG FORNYELSE

Formand:

Sognepræst *Poul Exner*,
Gymnasievej 4, 2620 Albertslund.
Telefon 02-62 28 38.

Bestyrelse iøvrigt:

Søster *Karen Bagge*,
Hørsholmsgade 22 D, 2.tv., 2200 København N.
Sognepræst *Olav Fog*,
Præstegårdsvej 11, Blåhøj, 7330 Brande.
Sygeplejerske *Anna Hansen*,
Solvangsvej 26, 8400 Ebeltøft.
Organist *Axel Madsen*, kasserer,
Carit Etlarsvej 5, 1.th., 1814 Frederiksberg C.

Medlemmer betaler 160 kr. årligt til fællesska-
bet. Dette beløb omfatter også abonnement på
Re-formatio. Ægtepar 190 kr. Studerende og
pensionister betaler 80 kr. for enkelt medlems-
skab. Pensionistægtepar 95 kr.

INDHOLDSFOREGNELSE NR. 5-6 - DECEMBER 1985 - 28. ÅRGANG

<i>Didier Gautier</i> : Hold fred med alle mennesker, så vidt det står til jer!	85
<i>Jørgen Emanuel Hansen</i> : Varia 1985	87
<i>Christian Braw</i> : Kirkens frihed	92
<i>v/Peter Østerby-Jørgensen</i> : Otte teser om kirkernes genforening	96
<i>Kjeld Geertz-Hansen</i> : Om kirkeklokker og deres brug	98
<i>Margit Deckert</i> : Kvinde i den splittede kirke	100
<i>Knud Christensen</i> : »Høj jubel till Herren»	106
<i>Axel Madsen</i> : Læst: Ulsdal/Braw: I hellig tjeneste	107
<i>O. Lund Pallesen</i> : Danmarks og Norgis Kirke-Ritual 1685-1985	107
<i>Hans Blennow v/Poul Pedersen</i> : Apostelremsen	109